

ERDOĞAN, Mustafa (2014). “Eski Türk Edebiyatının Bilge Şairi”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014*. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.247-259 (<http://bilgelerzirvesi.org>).

Mustafa ERDOĞAN*

ESKİ TÜRK EDEBİYATININ BİLGE ŞÂİRİ: NÂBÎ

Ârif ol zâhid-i huşk olma sakın
Himmet it tâ olasın ehl-i yakîn

Sa’y kıl ârif-i bi’llâholagör
Nâil-i ma’rifetu’llâholagör (Nâbî)

Sayın Başkan, kıymetli hocalarım ve muhterem dinleyiciler,
Öncelikle hepimizi en içten duygularıyla selamlıyorum.

Türk dünyasından birçok değerli bilgenin söz konusu edildiği böyle bir toplantıda, eski Türk edebiyatının bilge şairi Nâbî’den hiç söz etmemenin eksiklik olacağı kanısında olduğumuzdan biz de bu zirvede Nâbî’yi anmanın, onun bilge kişiliğini hatırlamanın faydalı olacağını düşündük.

Dünyanın en eski milletlerinden biri olan Türk milletinin, aynı zamanda çok eski bir bilgelik geleneği olduğu âşikârdır. İslâmiyet öncesinde de var olan bu özellik, İslâmiyet’in kabulüyle daha belirgin ve yaygın hâle gelmiştir. Göktürk Kitabeleri’nde başlayan bu gelenek, daha sonra farklı zaman ve zeminlerde varlığını sürdürmüştür. Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig, Edip AhmedYüknekî’ninAtabetü’l-Hakayık, AhmedYesevî’nin Divan-ı Hikmet, Yunus Emre’nin Risâletü’n-Nushiyye ve Divan’ında, Dede Korkut Hikâyeleri’nde, Mevlânâ ve Hacı Bektaş-ı Velî’nin eserlerinde, Âşık Paşa’nın Garib-nâme’sinde, Akşemseddin’in, Yazıcıoğlu’nun, Süleyman Çelebi’nin, Eşrefoğlu’nun ve daha birçok yazar ve şairin eserlerinde bu hikmet ve irfan geleneğinin izlerini sürmek mümkündür. Eserlerinden bilgelik kokusu duyduğumuz, asırlar sonrasına bile hikmet dersi veren şairlerimizden biri de Nâbî’dir. Eski Türk edebiyatında fikrî, ahlâkî,

*Doç.Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

sosyal, nasihat-âmîz ve hikmetli söyleyiş Nâbî öncesinde de olmakla birlikte, Nâbî'nin eserlerinde zirve noktaya ulaşmıştır.

Bilindiği üzere Nâbî 1642-1712 yılları arasında yaşamış, eski Türk edebiyatının en ünlü şairlerinden biridir. Hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri umumiyetle malûm olduğundan bunları anlatmaya lüzum görmüyoruz. Şair bereketli bir ömür yaşamış, tam yetmiş yıl. Türk edebiyatına ve milletine 6'sı manzum, 4'ü mensur 10 eser armağan etmiş. Urfalı Yusuf Nâbî, gerek hayatıyla, gerekse eserleriyle bir bilge olduğunu ispatlamış birisidir.

Diğer taraftan bu zirve dolayısıyla ayrıntılı biçimde konuşulacak olan bilge ve bilgelik kavramının oldukça geniş bir anlamının olduğu da malûmdur. Bilgenin özellikleri arasında anılabilecek; bilgili, gönül ve irfan ehli, akıllı, tecrübeli, ufku geniş, yüce ve idealin peşinde olma, olumsuzlukları çekinmeden tenkit edebilme, çevresine ve topluma, hatta asırlar ötesine sözünü geçirebilme, ışık ve rehber olma gibi özellikleri, yukarıda bazılarını andığımız Türk bilgeleri gibi Nâbî'de de bulmak mümkündür. Bilge; yaratıcı, âlem, âdem, toplum, ölüm, varlık, yokluk gibi konularda düşünen, yalnız düşünmekle kalmayıp düşündüğünü ifade eden, yaşayan, eylem haline getiren kişidir.

Nâbî ise; hem şahsî mizacının bu tarz söyleyişe uygunluğu, hem de devrinin sosyal ve siyasî şartlarının yönlendirmesi sebebiyle fikir ve hikmet ağırlıklı söyleyişi bir üslup haline getirip yoğun şekilde kullanmış ve bu yönüyle gerek yaşadığı dönemde, gerekse sonraki devirlerde birçok insanı etkilemiştir. Şâirin daha yaşarken “Nâbî-i Pîr” diye anıldığını görürüz. Kadîm Türk hikmet ve irfan geleneğini ve bu geleneğin mahsûlü olan birçok eseri tamamen bir kenara bırakarak, Nâbî'nin sadece İranlı şairlerin etkisiyle hikmetli şiire yöneldiğini söylemek bize göre çok da doğru değildir. Çünkü netice itibarıyla Nâbî Türk milletinin bir ferdidir. Türk milletinin içinde dünyaya gözlerini açmış, büyümüş ve her Türk insanını besleyen kaynaklardan beslenmiştir. Rivayete göre daha ilk gençlik yıllarında Yakup Kalfa adında bir Nakşî şeyhine bağlanarak tasavvuf yoluna giren Nâbî'nin şeyhinin himmetini aldığı için ilim ve marifette yükseldiği, şöhret sahibi olduğu söylenir ve buradan hareketle de “Nâbî'yi Nâbî eden hüsn-i nazar” denir. Bize göre Nâbî'yi Nâbî eden unsurlardan biri de işte bu hikmet, ahlak ve irfan geleneğidir. Bu bağlamda Nâbî'nin; ünlü ârifler Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Muhyiddin-i Arabî ve Abdülkâdir-i Geylânî'ye methiyeler yazdığını görürüz. İlgili şiirlerden Nâbî'nin bu büyük insanların eserlerini okuduğu anlaşıldığı gibi, Hayriyye'de

oğluna da bu eserleri okumayı açıkça tavsiye etmiştir. Ayrıca Nâbî; Fuzûlî, Rûhî, Âzerîve muhtemelen başka Türk şairlerini de okumuş, Fuzûlî ve Rûhî'nin şiirlerini tahmis etmiş, Âzerî'nin Nakş-ı Hayâl'inden bir hikâye nakletmiştir. Yine Hayriyye'de

Sühanân-ı şu'arâ-yı eslâf
İderâyîne-i kalbi şeffâf

Türkî'de Nef'î ile Bâkî'ye bak
Gayrı dîvânları da it mülhak

Anlarunşi'rimetündürammâ
Gayrısında dahı var çok ma'nâ (Kaplan 2008: 257).

-diyerek oğluna başta Nef'î ve Bâkî divanları olmak üzere, Türkçe divanları okumayı tavsiye etmektedir.

Diğer taraftan onun eserlerinde karşımıza çıkan değerlerin, görüşlerin umûmî olarak İslâm'a ait görüş ve değerler olduğunu söyleyebiliriz. Bütün bunlar Nâbî'nin aynı zamanda bilgelik, hikmet geleneğimizi bildiği ve takip ettiğini göstermektedir. Nâbî bunları şiir formunda, hafıza ve gönüllerde kalacak şekilde dile getirmiştir. Ziya Paşa'nın ifadesiyle

San'at ile eylemişdir ol pîr
Asrındaki hâl-i mülki tasvîr

Zulm-i vüzerâyısöylemişdir
Hâl-i fukarâyısöylemişdir

İlm ü edeb öğretir zamâna
Ta'lîm-i kemâl eder cihâna (Ziya Paşa 1291: 15).

Prof. Dr. Mine Mengi'nin ifadesiyle “Nâbî, ‘nasıl bir dünya, nasıl bir hayat (nasıl bir insan) olmalıdır’ sorusuna şiir aracılığıyla cevap arayan aydın insandır.” (Mengi 1991: 33).

Diğer taraftan Nâbî,

Hikmet-âmîzgerekdüreş'âr
Ki me'âli ola irşâdamedâr
Âb-ı hikmetle bulur neşv ü nemâ
Gülşen-i şi'r ü riyâz-ı inşâ (Kaplan 2008: 258-259)

-diyerek şiirin özünde okuyanı uyarma, ona yol gösterme amacı aradığını belirtir. Burada hikmetle kastedilen düşüncedir, sağduyudur, bilgeliktir. Amaç böyle olunca Nâbî, şiirde herşeyden önce anlam arar:

Söyleme şi'ritehîma'nâdan
Ağunı çekme balıksuzmâdan

Nazm kim olmaya ma'nâyakarîn
Kendüdürhâtem-i bî-nakşnigîn

...

Kokusuz lâleye benzer o sühan
Ki ola lafzı tehîma'nâdan (Kaplan 2008: 260).

Şiirin özünde okuyanı uyarma, ona yol gösterme amacı araması ve bu yüzden öncelikle manaya önem vermesi yönüyle Nâbî'nin; toplumu irşad etmeyi amaç edinen Âşık Paşa ve Gülşehrî gibi ilk devir şairlerimizden; Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Velî gibi mutasavvıf şairlerden yahut Namık Kemâl ve Mehmed Âkif gibi son dönemin bilgelerinden hiçbir farkı yoktur. Bir başka ifadeyle Nâbî, bir zincir şeklinde devam etmiş olan hikmet geleneğimizin önemli halkalarından biridir. Kendisinden sonra gelen birçok şair ve yazarı da ciddî şekilde etkilemiştir. Meselâ Erzurumlu İbrahim Hakkî'nin Marifetnâme'sinde Nâbî'nin Hayriyye'sinin büyük bir tesiri olduğu görülmektedir. (Pala 1990).

Onun bilge kişiliğini eserlerinde, özellikle *Hayriyye*'sinde ve *Divan*'ında görebiliriz. Şimdi biz de adı geçen eserlerden hareketle onun bu yönüne dair bazı söyleyişleri, tadımlık nev'inden de olsa paylaşmak istiyoruz.

Hayriyye'de şair sözüne

Hamd ol Allahuazîmü'ş-şâna
Mübdi'-i dâire-i imkâna (Kaplan 2008: 173).

-diye başlar. Burada Allah için kullanılan Mübdi' ismi ibda' eden, yoktan var eden demektir. Allah, bütün varlıkları yoktan yaratmış ve her birine ayrı ayrı, değişik görünüm vermiştir:

ZihîMübdî' ki bî-reng-i amâdan eylemiş tasvîr
Hezârân çehre-i rengîn hezârândîde-i binâ (Bilkan 1997: 2).

Allah bu kâinâtı ve varlıkları kendi güzelliğini ve mükemmelliğini göstermek için yaratmıştır:

Nakş göstermek için hâme-i sun'-ı Üstâd
Oldı saykal-zede bu nüh-varak-ı kevn ü fesâd (Bilkan 1997:
11)

Nâbî'ye göre, âlemin esas icat sebebi İlâhî sevgidir.

Âleme hubb-ı İlâhî'dür esâs-ı îcâd
Şûr-ı deryâ-yı mahabbet nemek-i âlemdür (Bilkan 1997: 548)

Âlem, Nâbî'nin ifadesiyle bir aşk dükkânıdır. Dünyadaki her bir bitkinin yaka yırtığını gören bunu anlar.

Âlemün kârgah-i aşk idüğün fehm eyler
Seyr iden sînesinün çâkini her bir giyehün (Bilkan 1997: 776)

Dünyadaki varlıklar, yokluk aynasındadır. Görüntüleri var, ama asılları yoktur.

Âyîne-i Âdem'de nukûş-ı mükevvenât
Sûret-sıfâtnumûdı var ammâ ki bûdı yok (Bilkan 1997: 751).

Cihânın aynadaki yansımalar olduğunu anlayan ârif de bu gölgelerin kaybolmasından üzüntü duymaz.

Cihân aks-i merâyâ olduğun fehm eyleyen ârif
Zevâlınden zılâl-i âlemünen duhgîn olmaz (Bilkan 1997:
685).

Nâbî, kâinâtı hikmetlerle dolu bir kitap olarak değerlendirir. Âlem, manasını anlayana bir cennettir. Hakikatini göremeyenlerin gözünde ise, bir belâ zindanı, sıkıntı ve üzüntü kuyusudur.

Âlem ki tamâm nüsha-i hikmetdür
Ma'nâsını fehm eyleyene cennetdür
Mahrûm-ı şuhûd olanların çeşminde
Zindân-ı belâ çâh-ı gam u mihnetdür (Bilkan 1997: 1187).

Nabi, eserlerinde kâinatı ve varlığı sorgulayan, eşya ve hadiselere alışılmışın dışında, farklı bir gözle bakmayı bilen ve görüneni değil, onun arkasındaki asıl sebebi anlamaya çalışan mütefekkir bir şairdir. Ona göre, bütün kâinat Hakk'ın sırlarıyla doludur. Ancak bu kâinat kitabını okuyup anlamaya kabiliyetli göz ve kulak gerekir. Varlık âlemindeki her şey, Allah'ın san'at eserlerini söze hacet kalmadan söylediği gibi, kâinat kitabı da Allah'ın sırlarını ağıza gerek olmadan ifade eder.

Sevâd-ı mümkünât âsâr-ı sun'ibî-sühan söyler
Kitâb-ı kâ'inât esrâr-ı Hakk'ı bî-dehen söyler (Bilkan 1997: 551).

Ancak bazı insanların kulağında onu anlamaya kabiliyet yoktur; hâlbuki ırmak kıyısındaki her bir yaprak dahi yaratılıştaki mükemmelliği söyler durur.

Senün gûşunda isti'dâd yok idrâkine yoksa
Leb-i cûda kemâl-i sun'ı her berg-i çemen söyler (Bilkan 1977: 551).

Şair bir başka beytinde “âlem nedir?” sorusuna, hakikatlerin hikmetli kitabı cevabını verir ve onun anlamını çıkarana “âferin” der.

Bu âlem bir kitâb-ı hikmet-endûz-ı hakâyıkdur
Me'âlin her kim istihrâc iderse âferîn bâdâ (Bilkan 1997: 6).

Allah, lütuf ve kâhırdan birleşmiş bir hilkat tezgâhı kurup orada zıtlıklara uyum vermiş, onun adına da dünya demiştir.

Kurup bir bârgâh-ı şun' lutf u kâhırdan memzûc
Virüp ezdâda âmîz iş komışnâmın anun dünyâ (Bilkan 1997: 1).

Bu evrende anlamsız bir zerre bile yoktur. Her şey birbiriyle uyumludur.

Bir zerre yok bu kârgêh-i sun'daabes
Vâbestedür biri birine çerhi sâ'atün (Bilkan 1997: 760).

Nâbî'ye göre, insan kazânın hükmüne itiraz etmemeli, rıza göstermelidir. Kader ve kazada bir yanlışlık olmaz, yanlışlık insanın yanlış gören gözündedir.

Remmâl-i kazâsipihre dökçükçe nukat
Zinhâr dime hükmüne bu kec bu sakat
Var ise sebep çeşm-i galat-bînündür
Yohsa ne revâ nüsha-i hikmetde galat (Bilkan 1997: 730).

Yukarıdaki satırlar bize Nâbî'denyaklaşık bir yüzyıl sonra yaşayan ünlü âlim ve ârif Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın şu dizelerini hatırlatmıştır:

Dime şu niçün şöyle
Yirinedir ol öyle
Bak sonuna sabreyle
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler

Nâbî, aslında Allah'ın kâinâtı ve dünyâyı yaratmasından maksadinkâmil insan olduğu görüşündedir.

Âferinişden ne deryâdur ne sâhildür garaz
Nühsa defden lü'lü-i insân-ı kâmildür garaz (Bilkan 1997:
729)*

Kur'ân-ı Kerîm'de da ifade edildiği üzere (Tîn, 95/4), insan her ne kadar maddî varlığıyla küçük olsa da yaratılma noktasında en güzel, en mükemmel bir şekilde yaratılmıştır. (Ayete telmih)

Eger ciâle münesfel-nişîn-i gülhanıyuz
Velik nüsha-i takvîm-i sun'un ahseniyüz (Bilkan 1997: 689)

İnsan her nefeste İlâhî feyizlere ulaşabileceğinden sanki varlık sarayının açık penceresi gibidir.

Nesîm-i feyze ta'arruzdayuz nefes-be-nefes
Sarây-ı hesti-i dehrün güşâde revzeniyüz (Bilkan 1997: 690)

* Divan metninde “Nüh” kelimesi “Ne” olarak okunmuştur.

Nâbî'ye göre insan, görünüşte bu dünyaya en son gelmiş olsa da aslında yaratmanın hemen sabahında gelmiştir, yani ilk başta yaratılmıştır. Dünyaya âlemden sonra da gelse insan esas gâye olduğundan mânen öndedir.

Şuretâ biz gerçi bu bezme mu'ahhar gelmişüz
Lîkşubh-ı âferin işle berâber gelmişüz

İllet-i gâ'ıyyeyüz ma'nen takaddüm bizdedür
Âdemüz âlemden ey Nâbî mu'ahhar gelmişüz (Bilkan 1997:
679).

İnsan, küçük bir âlemdir. Fakat hikmet terazisinin gözünde büyük âlemlerle beraberdir. Yani, esmâ-i İlâhiye'ye mazhariyet noktasında, mucizelik ve hikmet noktasında âdem, büyük âlemden hiç de geri kalmaz.

Âlem-i suğrâyuz ammâ âlem-i kübrâ ile
Keffe-i mîzân-ı hikmetde berâber gelmişüz (Bilkan 1997:
679)

Malûm olduğu üzere bir asır sonra gelen Gâlib de insanı âlemin özü, yaratılmışların göz bebeği olarak nitelemiştir:

Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

Fakat âriflerin dilinde insandan murat; dış görünüş, şekil, şemail değildir. Hakikatte maksat, ondaki aslî zâta, yani Allah'a ait cevherdir, özdür. İnsan; bedeniyle değil rûhuyla, hayvanî varlığıyla değil, İlâhî zâta, isim ve sıfatlarına tecellîgâh, ayna olması yönüyle değerlidir.

Cevher-i zâtî-i aslîdür hakîkatden murâd
Sanma insândan fakat şekl ü şemâ'ıldür garaz (Bilkan 1997:
729).

Zât ve sıfat-ı İlâhiye'yeaynalık yönüyle en başta gelen, en kâmil insan ise Hz. Peygamber'dir. Bütün kuvve hâlinde olan

güzellikler, hayat, ilim gibi gizli hazineler onunla fiile gelmiş, ortaya çıkmıştır.

Ey âyîne-i leb-be-lebi lücce-i zâtun
V 'ey mazhar-ı ser-tâ-seri emvâc-ı şîfâtun

Hep oldı senün nüsha-i zâtunla hüveydâ
Pûşîde iken hüsni sükûn u harekâtun

Bi'l-kuvvesi bi'l-fi'l zuhûr eyledi sende
Gencîne-i gaybîde olan 'ilmü hayâtun (Bilkan 1997: 817).

Nâbî'ye göre insanın rahat olmayan bir misafirhâne olan bu dünyaya geliş gayesi; asıl mekâna, cennet ve cemâl-i İlâhî'ye ulaşmak için menzil almak, yükselmektir.

Gelmeden Nâbî bu mihmân-hâne-i bî-râhata
Şehr-i asla vasl için tayy-ı menâzildür garaz (Bilkan 1997:
729).

Fakat nefesinin, yani ömrünün cennet köşkleri gibi yüceliklere ulaşmak için bir merdiven olduğunu anlamayanlar onu alçak yerlerde eskitir, yıpratırlar.

Pest yirlerde ider anlamayan fersûde
Nerdübân oldu ğınıkasr-ı bihişte nefesün (Bilkan 1997: 761)

Nâbî'ye göre Allah âlemi âdem için, âdemi de kendi için, kendini tanıması, kendine ibadet etmesi için yaratmıştır. Hayriyye'de oğluna, iki dünyadan kastedilenin Allah'ı bilmek olduğunu, Hakk'ın insanı kendi için getirdiğini, insanın da ona canla ibadet etmesi gerektiğini söyler. Bu ifadelerde de Kur'an'dan yararlanıldığı anlaşılmaktadır (Zâriyât, 51/56). Ardından da Nâbî, sen ara bul kendini, kimsin sen, der.

Çün en a'ref didi Hallâk-ı Vedûd
Ma'rifet dürdü cihandan maksûd

Hak getürmiş seni kendün bilesin
Tâ ana cân ile kulluk kılasın

Hânenün lâzım olan sâhibidür
Bilmeyen hânesinün tâlibidür

Tâsenün olmaya sâhib-hâne
Gice gündüz çalış ol pervâne

Zıkr ü fikrün hemân Allah olsun
Meşhedün ol ulu dergâh olsun

...

Ara bul kendüni kimsin sen
Tâ sana ola dü âlem rûşen. (Kaplan 2008: 202-203)

Özellikle son beyitteki “Ara bul kendüni kimsin sen” dizesi bize, büyük bilgilerimizden, Ankara’nın manevî mimarı Hacı Bayram-ı Velî’nin

Bilmek istersen seni cân içre ara cânı
Geç cânından bul anı sen seni bil sen seni (Turan 2004: 81).

mısralarını hatırlatmıştır.

Hayriyye’de Nâbî’nin oğluna söyledikleri arasında zaman zaman ideal insan tipinin özelliklerini görürüz. Ayrıca bilge Nâbî, oğlunun şahsında bütün insanlara nasihat eder: Sakın kuru zâhit olma, ârif ol; yakîn ehlinden olmak için gayret et. Allah’ı bilen âriflerden olmaya; marifetullah lütfuna ulaşmaya çalış.

Ârif ol zâhid-i huşk olma sakın
Himmet it tâ olasın ehl-i yakîn

Sa’y kıl ârif-i bi’llâholagör
Nâil-i ma’rifetu’llâholagör. (Kaplan 2008: 202)

İlahî bilginin, irfanın kaynağı gönüldür. İnsan, gönül gözüyle varlığın gerçek yüzünü görebildiği gibi, gönül ve gönüldeki aşk yoluyla Allah’a ulaşabilir. Gönül; İlahî güzelliğin, tecellilerinyansıdığı bir yerdir. Bunun için Müslüman bilgiler gönle çok büyük bir önem atfetmişler, gönül kırmayı şiddetle yasaklamışlardır. Nâbî’nin aşağıdaki beytinde de mü’minin kalbi arş-ı a’zam olarak değerlendirilmiştir.

Anun çün kalb-i mü'min oldu arş-ı a'zam-ı Bârî
Didi ârif benem ol nokta-i mevzu'atahte'l-bâ (Bilkan 1997: 6).

Yine Nâbî kısmen tasavvufî bir eda ile söylediği “gönül” redifli gazelinde ise gönlü farklı açılardan değerlendirmiştir. Gönül, her ne kadar beden meclisinin dar zindanında tutukluysa da arşın sahibi yüce padişahla komşu gibidir. Küçücük sineye sığıdığından dar olarak değerlendirilirken, arşın sahibine tecellîgâh olmasıyla sonsuz genişlikte bir yerdir. Gönül; gaybî kutsal vâridâtilvegâh, ilme ayna, sırlar mücevherine mahzendir. Hakikat sultanının adıyla süslüdür. Mana âleminde geniş ülkesi, hadsiz askeri, pek çok hazineleri olan bir sultandır. Bazen karanlık, yaralı, tozlu olsa da bir şey olmaz. Tur dağı gibi tecellilerin merkezidir. Ey Nâbî, gönül nurlar âlemine şeref veren öyle parlak bir köşktür ki kâinâtın yükseği de alçağı da onunla görülebilir.

Gerci zindan-gîr-i teng-i meclis-i tendür gönül
Şeh-nişîn-i arş ile revzen-be-revzendür gönül

Teng-nâ-yı sîneye güncîdelikden teng iken
Vüs'atından sâhib-i arşa nişîmendür gönül

...
Cilvegâh-ı vâridât-ı kuds-ı gaybu'l-gaybdur
İlme meclâ gevher-i esrâra mahzendür gönül

Mihr beyne'l-ısbâ'eyn-i kabza-i îcâddur
Nâm-ı sultân-ı hakikatle müzeyyendür gönül

Mülki vâsi' leşkeri bî-had hazâ'inbî-kıyâs
Âlem-i ma'nâdasultân-ı mu'anvendür gönül

Tîre-hâl üzahmdâr u pür-gubâr olsa n'ola
Girde-i nakş-ı tecellîgâh-ı Eymen'dür gönül

...
Nâbiyâ meşhûdudur pestü bülend-i kâ'inât
Âlem-i envâre müşrif kasr-ı rûşendür gönül (Bilkan 1997:
831-832).

Nâbî'nin yukarıdaki sözlerinin Yunus Emre'nin dillerde pelesenk olan

Gönül Çalab'un tahtı gönüle Çalap bahdı
İki cihânbed-bahtı kim gönül yıkarısa

mısraları, yahut Sinan Paşa'nın

Kalb-i mü'min arş-ı Rahmân'dur
Anı yıkmak ziyâde tuğyândur

ifadesi arasında sadece biraz söyleyiş farkı vardır. Anlayış aynıdır.

Nâbî'nin ideal bilge tipinin en önemli özelliği; bünyesinde akılla iman, ilimle irfânı birleştirmesidir. (Mengi 1991: 85).

Akl u irfânı ola ilmi ola
Edeb ü meskenet ü hilmi ola (Kaplan 2008: 291).

Sözümüzü Nâbî'ye göre örnek bir insan tipinde bulunması gereken erdemleri sıralayarak tamamlıyoruz: Şekilci olmayan, samimi bir Müslümanlık, iyi ahlak, iyi niyet, bilgi, dürüstlük, yardımseverlik, kanaat, tevekkül, şükür, sabır, alçakgönüllülük, güler yüz ve hoşgörü, istiğnâ, hayâ ve edeb, ölçülü olmak, güzel konuşma, uyumlu olma ve maddeye eğilimli olmama (Kaplan 2008: 73-86).

Sonuç olarak XVII. yüzyılın önde gelen şairlerinden Nâbî, bize göre aynı zamanda bilgelik geleneğimizin de önemli halkalarından biridir. Onun eserlerinde, özellikle Hayriyye ve Divan'ında bilgelğin, ârifliğinizlerini bulmak mümkündür. Üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen, verdiği ders ve öğütlerin, çizdiği ideal insan tipinin hâlâ geçerliliğini koruduğu görülmektedir. Bize düşen, bu eserleri okumak ve mümkün olduğunca onlardan ders alıp iyi birer insan olmaktır. Bu vesileyle Nâbî başta olmak üzere milletimizin yetiştirdiği bütün bilgeleri hürmet ve rahmetle anıyor, beni sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ediyorum.

Kaynaklar

- BİLKAN, Ali Fuat (1997), *Nâbî Dîvânı*, 2 C., MEB Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN, Mahmut (2008), *Hayriyye-i Nâbî*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- KAPLAN, Mahmut (2012), *Hikmet Şairi Yûsuf Nâbî*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- MENGİ, Mine (1991), *Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- PALA, İskender (1990), “Erzurumlu İbrahim Hakkı’da Nâbî Tesiri”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. X, İstanbul, s. 195-209.
- Ziya Paşa (1291), *Harâbât*, İstanbul, Matbaa-i Âmire.